

Kvalitativní metody v pedagogickém výzkumu

Metodologický doktorský kurz

Karel Starý

1. března 2020

Program semináře

- Reflexe domácího úkolu
- (do)představení účastníků
- Interaktivní model kvalitativního výzkumu
- Výzkumné otázky
- Strategie (designy) kvalitativního výzkumu
- Etnografický výzkum
- Metoda pozorování

Domácí úkol č. 1

- Diskuse
- Uvedení zdroje
- Kvalitativní metody
- Výsledky
- Průběžné plnění

Představení nových účastníků kurzu

- Jméno, kterým chci být osloven/a
 - Absolvované studium
 - Současné pracoviště
 - Obor doktorského studia
 - Školitel
-
- Co chcete v rámci disertační práce zkoumat?

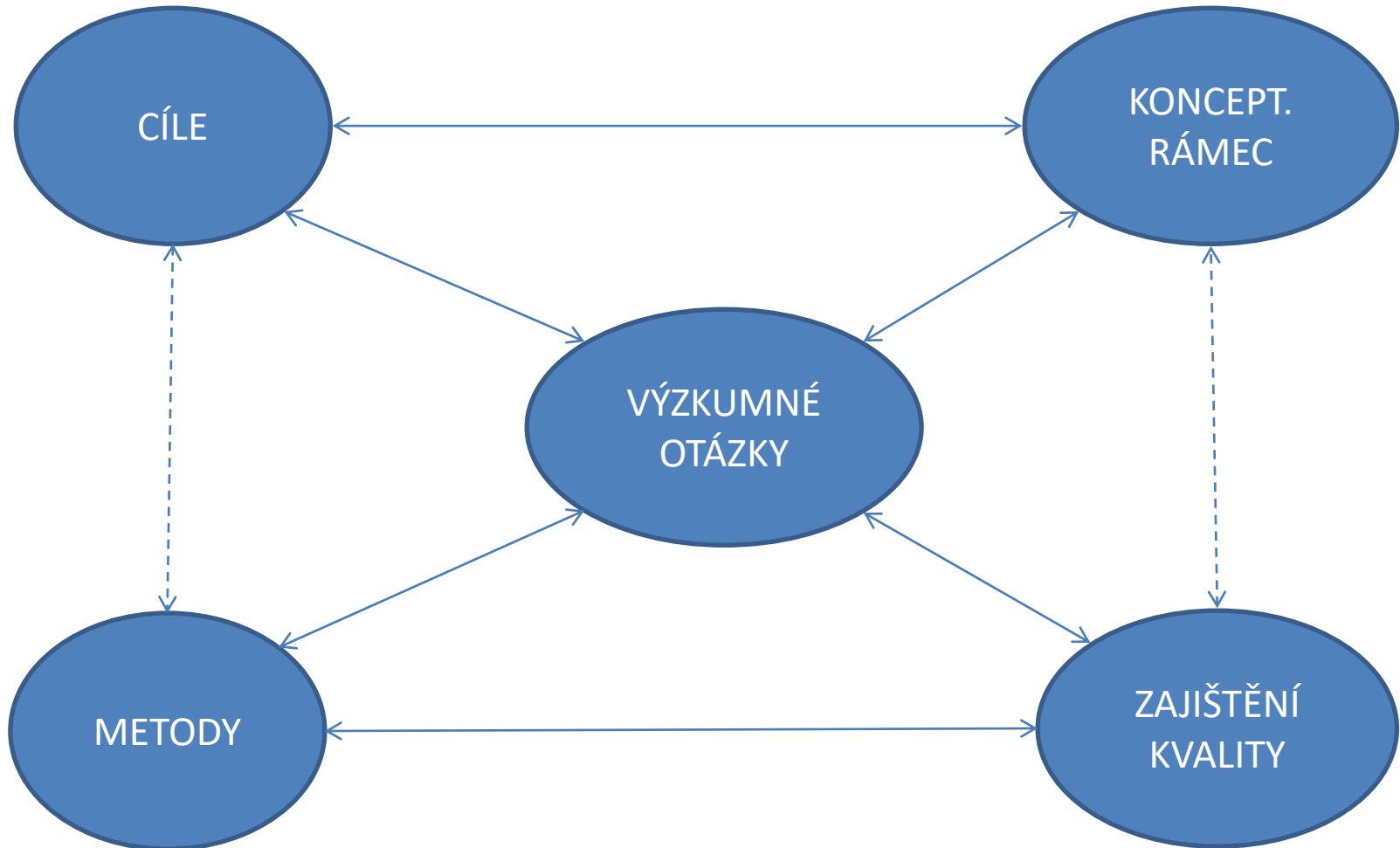
Model lodi válečné lodi Vasa 1628

Výzkumný plán

(Maxwellův interaktivní model designu kvalitativního výzkumu)

1. Cíle výzkumu

1. Osobní (vnitřní motivace)
2. Praktické (ve smyslu pro praxi - aplikační)
3. Odborné (akademické, výzkumné, vědecké)

2. Konceptuální rámec

- Výzkumné téma (problém)
- Klíčové koncepty (soustava pojmů)
- Teoretický rámec

3. Výzkumné otázky

A. Předběžné

B. Průběžné

C. Konečné

4. Výzkumné metody

Hlavní výzkumné metody:

1. Pozorování
2. Dotazování (rozhovor)
3. Analýza dokumentů (produktů lidské činnosti, prostředí, artefaktů, ...)

5. Zajištění kvality – kritéria

(Švaříček, Šedová 2008)

Pravdivost (nálezy reprezentují jevy, ke kterým odkazují)

Platnost (zda jsou nálezy podepřeny důkazy/doklady) - *validita*

Důvěryhodnost (potvrditelnost, autenticita) –
vnitřní validita

Přenositelnost - vnější validita

Spolehlivost (konzistence, stabilita) – *reliabilita*

Ohrožení kvality (validity)

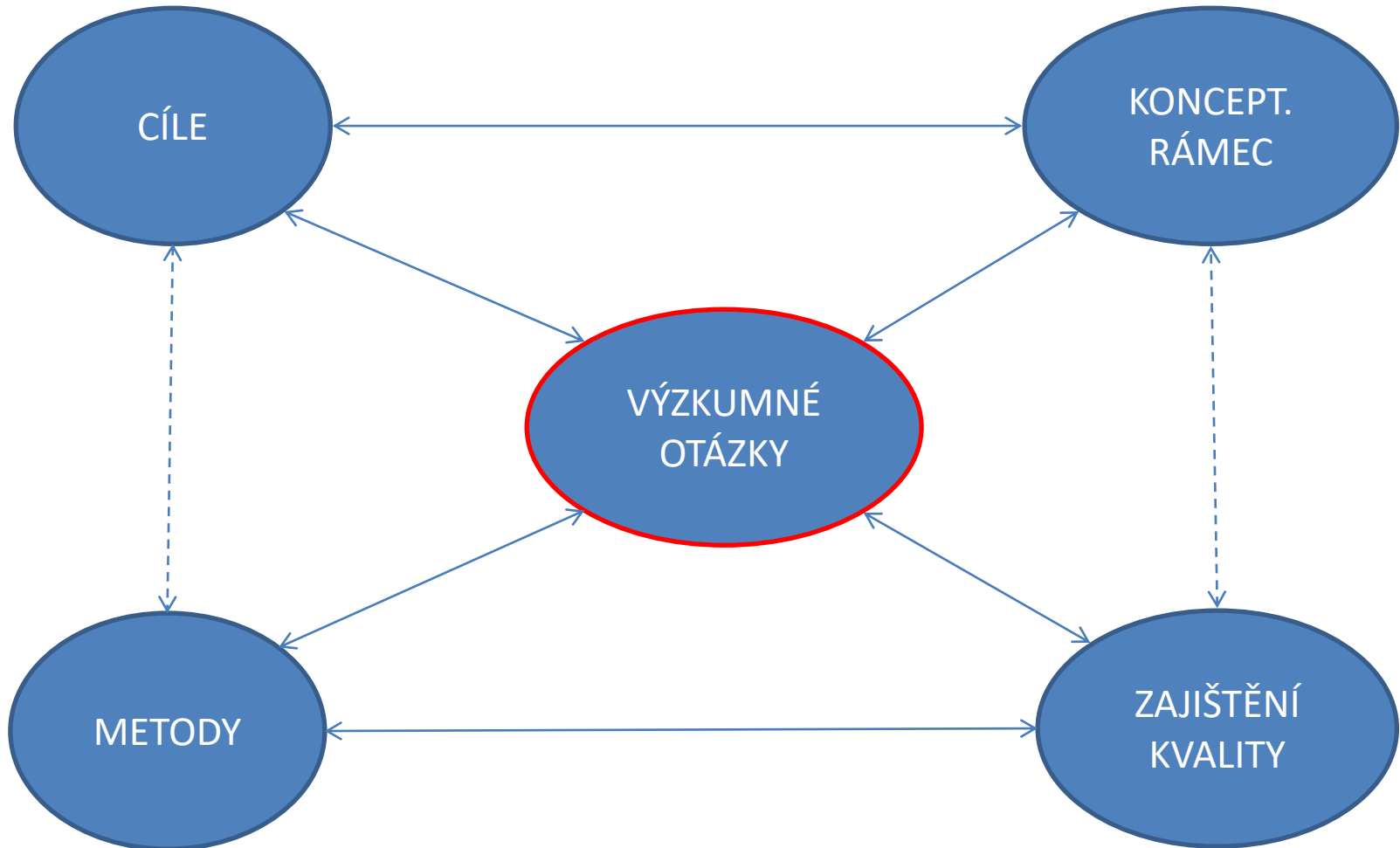
- Předsudky, **předpojatost**, zaujatost (bias) **výzkumníka**
- **Reaktivita** – reakce účastníků výzkumu na výzkumníkovu přítomnost

Triangulace

- Geografie - princip určení třetího bodu, potažmo sítě pevných bodů v krajině,
- Triangulace v QL – obecný princip „komplementární kombinace“
 - zdrojů,
 - výzkumníků,
 - výzkumných metod,
 - teoretických perspektiv

Výzkumný plán

(Maxwellův interaktivní model designu kvalitativního výzkumu)

Účel výzkumných otázek

- A. Před výzk. šetřením** - vycházejí z cílů výzkumu, vyplývají z konceptuálního rámce a dosavadních zjištění, vedou k rozhodnutí o metodách a zohledňují potenciální ohrožení kvality.
- B. V průběhu výzkumu** orientují a zaměřují k jádru výzkumu.
- C. Po skončení sběru dat** vytvářejí strukturu pro analýzu a popis výzkumných zjištění.

Rizika při formulaci VO

- Ptají se na něco, na co již existují odpovědi
- Příliš široké nebo naopak příliš úzké
- Obsahují nepodložené předpoklady badatele
- Jsou nereálné:
 - nelze na ně odpovědět v daném čase a možnostech badatele
 - nelze získat (validní) data

Najděte nedostatky u těchto výzkumných otázek:

- Vítají čeští učitelé změny související se zavedením RVP?
- Jak učitelé řeší svůj pocit izolace při výuce?
- Jak ovlivňuje kulturní kapitál vztah členů rodiny ke vzdělávání?

Jak tvořit QL výzkumné otázky:

- mají formu tázací věty (Jak ...?)
- nelze na ně odpovědět dichotomicky ano/ne („doplňovací“ versus „zjišťovací“ otázky)
- neptají se na *četnost* jevů ani *sílu* vztahů
- jsou srozumitelné, jasné (zodpověditelné),
- jsou dostatečně široké (obsahují obecnější pojmy), ale ne příliš (typu „co se tam děje?“)
- vyhýbají se a priori přijatým předpokladům
- zkoumají povahu (podstatu) jevů (často z perspektivy aktérů)

Cvičení – výzkumné otázky:

- 1) Formulujte hlavní výzkumnou otázku (HVO) pro téma blízké Vašemu disertačnímu výzkumu. HVO by měla směřovat na kvalitativní výzkumné metody. Zveřejněte HVO na <https://padlet.com/karelstary/l50lqto75vod6y19>
- 2) Ve dvojicích si navzájem komentujte výzkumné otázky, aby byly srozumitelné a odpovídaly zásadám pro tvorbu VO.

Struktura výzkumných otázek

Hlavní výzkumné přístupy kvalitativního výzkumu

1. Pozorování
2. Dotazování
3. Analýza dokumentů a artefaktů

Přestávka

Strategie (designy) QL výzkumu

- Etnografický výzkum
- Biografický design
- Zakotvená teorie
- Případová studie
- Narativní analýza
- (Interpretativní) fenomenologická analýza
- Diskurzivní analýza

Strategie QL výzkumu

- Etnografie
- Biografický výzkum
- Zakotvená teorie
- Případová studie

Základní metoda

- pozorování
- rozhovor
- různé
- různé

Etnografický výzkum

- **Etnografie** stojí mezi **sociologií** (zobecnění, hledání společenských zákonitostí) a **antropologií** (fyzická, kulturní, sociální) (důraz na vývoj člověka jako „druh“)
- EV popisuje modely chování, sociální organizaci, zvyky, hudbu, umění v jednotlivých lidských kulturách a společnostech (subkulturách)

Znaky etnografického přístupu ve výzkumu

- 1. Delší pobyt terénu** (za účelem odhalení skrytých struktur)
- 2. Flexibilní výzkumné postupy**
- 3. Etnografické psaní** (záznam slyšeného i prožitého; transformace v autorský text)

„Hustý“ popis (*Thick description*)

C. Geertz (antropolog)

Cíl: popsat způsob života určité skupiny lidí.

Odhalit jejich přesvědčení, postoje, vyznávané hodnoty a názory.

- Významy, které osoby připisují událostem
- Zachytit, jak se tyto interpretace rozvíjejí v čase

Škola jako subkultura

- Školní etnografie od 60. let v USA (P. Woods: *Inside Schools: Ethnography in Educational Research, London: Routledge, 1986*)
- Pražská skupina školní etnografie (M. Kučera, S. Štech, M. Klusák, I. Viktorová a další)
- Ukázka PSŠE (2004) Čeští žáci po deseti letech

Volba povolání je iracionální, ne pomocí argumentace na úrovni ja, ale intuícemi psychickými zákonitostmi řízená věc, asi jako volba partnera, sňatek. Jen člověk neřekne své „ano“ živé osobě, nýbrž vytoužené činnosti, obecně řečeno, sublimaci. V partii o teorii ontogeneze povolání ukážeme, že přítomnost (zejména rodičovské) osoby ve volbě nespadá právě pod čistou sublimaci, ale pod volbu jako tzv. tvoření symptomu. Dynamika prání a jeho sociálních okolností zde ovšem platí stejně: někdy nápad na povolání zasáhne jako blesk, pak třeba omrzí; někdy ten nový připomíná starou lásku ze školy nebo dokonce z mateřské školky; někdy se rodičům vyvolený partner líbí, jindy ho pomlouvají, že je ze špatné rodiny nebo že nemá věno, a proto radí nechat si ho jen bokem („Vyber si něco pořádného, a tohle si můžeš dělat jako koníček!“); kamarád si ale vybral taky tuhle cizí, a jak jim to klapě...

Čemu bychom pak měli v profi-volbě fandit, nejen jako psychologové, ale i jako spolubydlíci v kultuře? Která láska je čistá, autentická?

Asi bychom měli tendenci uznat *dlouhodobost* zájmu, *spolužití* už před sňatkem: jako když se Linda J. a Adélka připravovaly roky na to, že půjdou na *návrhářku*. Zřejmě bychom také přijali *úder blesku*, zahlédnutí milované: jako když Karolínu, esteticky laděnou holčičku, najednou napadlo jít na *aranžérku* před uspořádanou výlohou nebo když někdy 10 let předtím Tomáše K. před podobnou výlohou s perníky v Černošicích u babičky tůuklo, že by chtěl být *pekařem*.²⁴ A když zahlédnutí ne milované celé, tak aspoň neodvratného *detailu* na ní (ať už je to dodatečná konstrukce nebo ne): jako když Veronika vymyslela pro sebe a svou zdobnou přítelkyni, amatérskou *modelku* Míšu B., že *cukrářky* vlastně dělají kosmetiku taky, kosmetiku dortů. S detailem souvisí i *mysl pro materiál*, tato *smyslovost*: např. u *truhláře* Petra zaznívá zájem o dřevo jako o dotýkaný materiál.²⁵

Etnografický přístup

- Zvědavost, otevřenost, flexibilita
- Specifická (vymezená) subkultura
- Vyladování se na téma
- Přístup do terénu (*gatekeeper*)
- Porozumění jazyku
- Průběžné psaní

Pozorování

jako základní metoda kvalitativního výzkumu.

Pozorování

- Statické reality
- Dynamické reality (sociální)

Cvičení:

1. Pozorujte krátkou ukázkou výuky a pokuste se zaznamenat maximum důležitých informací.
2. Prodiskutujte ve dvojici, co jste zaznamenali.

Součásti komunikační situace

1. **SUBJEKTY** komunikace (reálné osoby včetně psychických faktorů subjektů (stylizace); subjekty, o kterých se komunikuje; subjekty, které mají na komunikaci nepřímý vliv)
2. **VÝPOVĚDI** (promluva, řeč, text)
3. **KONTEXT** (situační, jazykový, zkušenostní)
4. **KOMUNIKAČNÍ ZÁMĚR** (cíl zkoumání, analýza)

Komunikační situace (analýza)

SUBJEKT

VÝPOVEĎ

SUBJEKT

Vysílající - Žák

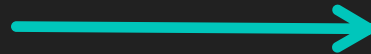

Vyjádřit vnitřní pocit

ZÁMĚR

ZAŠIFOVÁNÍ

verbální šifra

„Budete z toho příští
hodinu zkoušet?“

ROZŠIFOVÁNÍ

Přijímající - Učitel

Snaha o po-
rozumění

ZÁMĚR

KONTEXT KONTEXT KONTEXT ...

Pozorování – záznam do pozorovacího archu

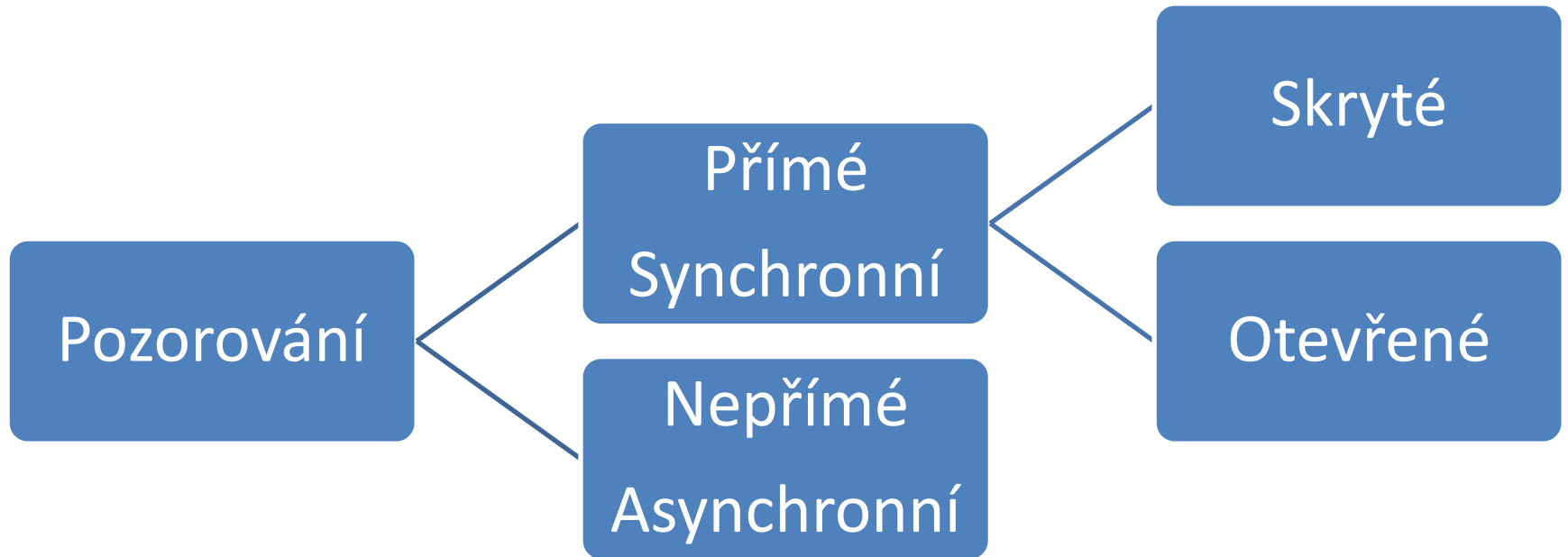
Otázky k pozorování

- Jaké informace vám chyběly, abyste mohli vyvozovat nějaké závěry?

Druhy pozorování vnějšího světa

1. zda pozorujeme realitu přímo nebo ze záznamu: **přímé x nepřímé**
2. zda pozorované subjekty vědí či nevědí, že jsou pozorovány: **skryté x otevřené**
3. účast výzkumníka: **zúčastněné x nezúčastněné**
4. vázanost záznamu: **strukturované x nestrukturované**

Druhy pozorování

Pozorování vnitřního světa

- předmětem zkoumání může být i vnitřní svět badatele: **introspektivní x extrospektivní**
- pozorování vlastního pozorování tj. *metapozorování*

Techniky záznamu dat z pozorování

- Audio/video záznam
- Terénní poznámky (deník)
- Záznamové archy (protokoly) - ukázka

Záznamový arch pro pozorování výuky

Datum:	Jméno pozorovatele:	Jméno učitele/lky:
Počet žáků ve třídě:	Přesný čas zahájení výuky:	Škola a třída:
Z toho dívek:	Název tematického celku:	Vyučovací předmět:

Čas	Objektivní popis	Výroky aktérů	Komentáře pozorovatele

Domácí úkoly (moodle)

- Napište HVO a 2-4 VVO ke svému disertačnímu výzkumu
- Pozorujte ukázkou z vyučování a udělejte záznam do pozorovacího archu.